

kikapcsolódik az ország történetéből, de a kép, melyet a szerző a török uralom alá került két városról rajzol, igen érdekes és szemléletes. Elmondja aztán a Buda visszavételére vonatkozó sikertelen kísérletek történetét, majd az 1686. évi győzelmes ostromot és az utána következő új lendület eseményeit is. Különösen részletes az az elbeszélés, mely a reformkorszak Buda-Pestjének gazdasági megindulásáról, politikai jelentőségének kialakulásáról, a XIX. század második felében való fölvirágozásáról, a világháború kitöréséig történt óriási fejlődéséről, a milliós város létrejöttéről szól.

A székesfőváros tanítói és tanárai a helyi történet tanításánál nagy hasznát láthatják Balla Antal könyvének, mely azonban ezenkívül *országos* érdeklődést kelteni is hivatva lehet.

Gyulai Agost dr.

F. W. Foerster: Alte und neue Erziehung. 1936. Vita Nova, Luzern.

Foerster könyvei között talán ez az, amelyik legtöbbször kényszeríti az olvasót ellentmondásra, — de mindig és mindenesetre: állásfoglalásra. „Régi és új nevelés“, e kettőnek összehasonlítása már magában véve is izgató tárgy, s különlegesen izgalmassá válik, ha beleállítjuk a szerző eddigi pályafutásának eszmei vonalába. Foerstert keresztény-etikai és pacifista érzelmei miatt már a világháború alatt szellemi zárlat alá helyezték a müncheni egyetem nacionalista diákjai és az akkori német kormányzat is; ma pedig az emigránsok keserű kenyerét eszi Svájcban, hová, mint a nevelés és a polgári szabadságjogok klasszikus hazájába menekült. Az emigráns-lelkület azonban, tudjuk, nem túlságosan alkalmas a tárgyilagos szemléletek kialakulására.

Messzire vezetne, ha részletről-részletre haladva, Foerster eszméit és tételeit egyenkint akarnók megbeszélés tárgyává tenni. Sok gondolata, alapfelfogása különben is a régi Foersteré, a morálpedagógusé, ki az emberi természet alapvető fogyatékoságaiból, bűnöző hajlamaiból indul ki és az ember alapos és hatásos erkölcsi nevelése érdekében a kereszténység megingathatatlan dogmáit követeli alapvetésül. Ez a vezérmotívum ezen az itt ismertetett munkán is félreismerhetetlenül áthúzódik és ennek a műnek is valamilyen prófétai ihletet s mély erkölcsi komolyságot ad. Foerstert ez a szemléletmód, ez a pesszimista pátoz s a legnagyobb nevelő-elmélkedők közé (Comenius, Pestalozzi) sorozza.

Kifogást tenni ezen reformatori buzgólkodás és nevelői pátoz ellen, frivolság volna. Egyetlen egy pont van csupán, ahol Foerster pedagógiai elmélkedései ellenmondást váltanak ki belőlünk s ez a mai lélektan és tudomány szerepének kérdése a nevelés tudományában és gyakorlatában. Mellőzve azokat a fejtegetéseit, melyekben a szerző a mai német hazájában érvényes Führer-elvet bírálja, e helyen csupán a tudományra, egyetemre és a nevelés lélektanára vonatkozó elveit kívánjuk érinteni. Valóban úgy áll-e a helyzet, hogy a mai egyetem szellemileg „kiéhezteti“ az akadémiai ifjúságot, nem ad számára „egységes képet az életről“, hanem legfeljebb egy doktori értekezésig és specialistaságig vezet, igazi műveltség, világos szellemi vezetés, erkölcsi tanácsadás stb. nélkül? (51. l.). Csakugyan elfeledkeztek az egyetemek mindenütt szerte a világon, nagyszerű hivatásukról és cserben hagyják, kiéheztetik a tudásra és kultúrára vágyódó fiatalságot? Azt gondoljuk, hogy Foerster e pontban túlságosan sötétben lát és kézzelfogható szofisztikával csa-

varja a kérdés logikáját a saját álláspontja felé. Az egyetem, ha világosan látja és teljesíti hivatását, igenis ad „életeszmenyt és jellemet“ is (52. l.), mégpedig a saját célkitűzéseiből és eszményeiből. Az egyetem egyetlen, legmélyebb lényege ugyanis, a tiszta igazságkutatás és igazság-közlés; az egyetem sem adhat mást, „csak mi lényege“ (Madách). De ez a lényeg a legnagyobb, a legfelemelőbb értékek közé tartozik: az igazság, mint érték, egyúttal meghatároz egy ideált is: az elméleti igazságok kutatásában és szolgálatában álló személyiség ideálját, — és megalapoz egy jellemfajta is: az igazságszolgálat alázatában, a lemondásban és aszkízisben élő egyéniséget. Nem mondhatjuk tehát, hogy az egyetemek szellemi sivatagokká válnak, csak azért, mert nem szolgálják közvetlenül valamely párt, vagy irányzat gyakorlati, uralmi céljait. Természetesen, akinek az igazság csak afféle „Pilátus-kérdés“ (67. l.), az nem tud vele mit kezdeni; viszont az igazság legfőbb értékének nevében tiltakoznia kell nemcsak az egyetemnek, hanem az emberi szellem minden öntudatos képviselőjének a szerző idevonatkozó beállítása ellen: „Pilátusnak ezen kérdésével: *Mi az igazság?* — sem magunkat, sem másokat nem nevelhetünk meg“ (ú. o.). (Persze, ha ezt a mondatot *szkepticizmus-ellenes* értelműnek fogjuk fel, akkor helyeselnünk kell. Az igazságok létezésében és érvényességében nem szabad és nem is lehet kételkedni. De szerzőnk nemcsak ezt követeli.)

Ami a nevelési problémák egyéb köreit illeti, sok helyütt abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy jobban igazat adhatunk az illusztris szerzőnek, amint ő maga talán gondolhatná. Kár, hogy sokszor túllő a célon. Így pl. teljesen helyben kell hagyni azt, amit a lélektannak szerepéről mond a nevelélmélet és gyakorlat megalapozásában, csupán a szerző tulzásait kell lenyesegetni (67 Kk. 11.). A lélektani és gyermektanulmányi vizsgálatoknak nagy haladását Foerster sem tagadja. Nagyon elveti azonban a súlykot, amikor ezeket a vizsgálatokat teszi felelőssé (!) azért a divatért, mely a gyermekben bálványt lát, akit térdre hullva imád a pedagógusok népe s akit semmiféle tekintélyen, vagy szilárd erkölcsi elveken alapuló nevelési rendszer meg sem közelíthet. A nevelők szerepe eszerint csak a gyermekhez való alkalmazkodás, a gyermekek szabad kifejlődését biztosító tétlenség és önállótlan elvtelenség volna ... Kérdezzük: *hol vannak* ezek az önmagukról megfeledkezett pszichológusok? Kik azok? Nézzünk körül: senki sem hangoztatja annyira a gyermekek tanulmányozásának és szabad kifejlődésük biztosításának szükségességét, mint pl. Montessori, Ferrière, vagy Ch. Bühler stb.; viszont azonban el kell ismerni, hogy belső fegyelmet, erkölcsi szigort, önuralmat követelnek már a gyermekkor idejében is. A lélektani tanulmányozások soha sem vezetnek az erkölcsi célkitűzés lazaságára, vagy hiányára; ilyen csak az mondhat, aki féligazságokkal dolgozik s ezeket nem eléggé kritikus olvasóinak egyoldalú szuggerálására használja fel. Az emberi és gyermeki természet mélyebb megismerése ezideig még mindig jóra vezetett, pl. ugyanarra, amit F. a koedukáció elvének bírálatában hangoztat; a különbség csak az, hogy F. erkölcsi szempontokból indul ki, míg a gyermektanulmány figyelembe veszi a gyermek lelki fejlődését és ennek feltételeit is. Vannak írók s ilyen szerzőnk is, akik aforizmákban gondolkoznak. Az aforizmákban való gondolkodás egy kissé veszedelmes, mert egyoldalúan domborít ki s

általános igazság gyanánt tüntet fel féligazságokat, szellemes ötleteket, s ezért csak a legnagyobb gondolkodóknak (pl. Pascalnak) van megengedve. Nem engedhetjük meg tehát még Foersternek sem azt a tréfát, hogy a gyermek-tanulmányt és lélektant komolyan vevő nevelők a nevelés munkája helyett „letérdelnek“ a gyermek mellé s megtagadják valódi hivatásukat!

Vannak e műnek nagyszerű helyei, melyeket természetesen örömmel üdvözölhet mindenki, aki a nevelés ügyét szent ügynek érzi s a különféle túlzások, parancsuralmi rendszerek, kétségbeesett és fejvesztett próbálkozások mai zűrzavaros időszakában aggódo lélekkel kíséri a jövő nemzedék lelkének ügyét. Ilyenek azok a fejezetek, melyekben Foerster modernebb, mint azok a minden rendű és rangú pedagógiai reakcionáriusok hiszik, kik a könyvét kitörő örömmel üdvözölték. Foerster harca a nevelés egyoldalúságai (55. l.), a felületesség és üres idealizmus (82. l.) ellen, pompás fejtegetései a valódi, étellel teljes, konkrét pszichológia szükségességéről a nevelők számára (72. l.), a munkaoktatás (127. l.) és a békére való nevelés (142. l.) kérdéseiről, továbbá az a szép megvilágítás, melybe a klasszikus nyelvek oktatását helyezi (ez utóbbi tárgy ellenmondásokat is válthat ki, (117. l.), a nevelés végső céljának ismételt kidomborítása a forrongó nézetek mai összeviasszaságában (61., 174. ll.), és más más gondolat megszívelését és mérlegelését nem ajánlhatjuk eléggé.

Mindent egybevéve, Foerster műveit a neveléstudomány irodalma azok közé sorozhatja, melyeknek ösztönző ereje, finom fűszere, állásfoglalásra kényszerítő eszméi és szenvedélyes mélységbetörése mindvégig fogják vonzani a komoly törekvésű pedagógusokat. Ezek a művek minden egyoldalúságuk ellenére is, prófétai szóval intenek bennünket a komoly öneszmélésre, nevelői hivatásunk öntudatosítására.

Várkonyi Hildebrand dr.

Walter Schönbrunn: Weckung der Jugend. Moderner Deutschunterricht. Moritz Diesterweg, Frankfurt a. M. 1931. N. 89, 147 l. Ára kötve 6.15 M.

Schönbrunn az anyanyelvi oktatásnak eredeti és újszerű vágányain haladó munkása. Műveiből szinte az irracionális nevelői elemeket is megvilágító finom pedagógus-egyéniesség bontakozik ki. Gondolatai gyakran szokatlanul hatottak, és ellentmondást váltottak ki. Az előttünk fekvő mű is az anyanyelvi oktatás egyik-másik kérdését egészen új megvilágításban mutatja be.

Minden iskola központi tantárgya a nemzeti nyelv és irodalom. Azonban ennek a tárgynak központi szerepe nem merülhet ki a legnagyobb óraszám biztosításában, hanem nevelői szempontjainak uralkodóvá tételében. A szerző könyve a nemzeti nyelvet és irodalmat következetesen beállítja az iskola összmunkájába: a művelődési és nevelői mű (Werk) egészére való alapvető hatását vetíti az olvasó elé. Nem rendszert nyújt, hanem termékeny eszméket hint el, s ezeknek megvalósításával az iskolai nevelőmunkát új tartalommal akarja telíteni.

Noha a szerző az anyanyelvi oktatásról értekezik, mégis lényegében az egész iskolai munka áll a tárgyalás homlokterében. Az anyanyelvi tanítás egyúttal az egész oktatás szimbóluma, mert hatása minden tárgyan érezhető, mert ereje minden tárgyan gyökerezik. A nevelői szempontok fokozottabb érvényesülésével karöltve jár az ú. n. osztánítás (Gesamtunterricht) foko-